

***“Kiezen voor een actieve rol
van de burger in de
energietransitie”***

**Memorandum voor de Vlaamse en federale
verkiezingen van 2014**

zoals goedgekeurd op de Algemene Vergadering van
03/02/2014

REScoop.be

Dit memorandum is een initiatief de Vlaamse leden van REScoop.be, de federatie van verenigingen en coöperaties van burgers voor hernieuwbare energie in België. REScoop.be ijvert voor een centrale rol van de burger in de energietransitie.

REScoop.be groepeert in Vlaanderen 5 hernieuwbare energiecoöperaties en 3 verenigingen van burgers die op termijn een energiecoöperatie willen opstarten. Samen groeperen ze ongeveer 52.000 Vlaamse burgers en voorzien ze 1,5% van de Vlaamse huishoudens van groene stroom.

REScoop.be is lid van REScoop.eu, de Europese federatie die op haar beurt geassocieerd lid is van Cooperatives Europe, de Europese vleugel van de Internationale Coöperatieve Alliantie (ICA).

Meer informatie:

Milcampsiaan 105

1030 Schaarbeek

T: 0475 86 01 64

W: www.rescoop.be

E : dirk.knapen@rescoop.be

Contactpersoon:

Dirk Knapen, animator REScoop.be vzw

E-mail : dirk.knapen@rescoop.be

Opgesteld door de Vlaamse leden van REScoop.be

Vlaamse leden REScoop.be

Coöperaties: BeauVent cvba (West-Vlaanderen), EnerGent cvba (Oost-Vlaanderen), Ecopower cvba (Vlaanderen), Bronsgroen cvba-so (Limburg), Core cvba-so (Vlaams-Brabant)

Verenigingen: Netekracht fv (Antwerpen), Pajopower vzw (Vlaams-Brabant), Volterra fv (Oost-Vlaanderen)

SAMENVATTING

1. Inleiding

REScoop.be ijvert voor een **centrale rol van de burgers** in het proces van **energietransitie**. REScoop.be vertrekt vanuit de visie dat **wind- en zonne-energie** bij uitstek **gemeengoed** zijn. Ze zijn eigenlijk van niemand en staan dus in principe ter beschikking voor iedereen. De exploitatie van deze hernieuwbare energiebronnen zou bijgevolg zoveel mogelijk ten goede moeten komen van de gemeenschap en kan niet zomaar geprivatiseerd worden ten voordele van enkelingen. Dit kan door de **burgers rechtstreeks te laten participeren** in de energievoorziening van de toekomst. Burgers worden dan mede-eigenaar van installaties waarvan ze de energie kunnen afnemen en waarover ze op een democratische wijze controle kunnen uitoefenen.

Leden van REScoop.be hebben meegewerkt aan het memorandum van ODE-Vlaanderen en hebben dit ook goedgekeurd. Het memorandum van ODE bevat immers vele goede aanbevelingen om van energietransitie werk te maken. ODE erkent ook dat de betrokkenheid van burgers belangrijk is in het transitieproces naar hernieuwbare energie. Het aspect 'burgerparticipatie' wordt echter niet uitgediept in het memorandum van ODE.

In dit memorandum wil REScoop.be o.a. duiding geven over de **meerwaarde van rechtstreekse burgerparticipatie** en hoe het beleid daarmee om dient te gaan. Dit is nodig omdat een aantal provincies nu rechtstreekse burgerparticipatie in windprojecten eist en omdat deze aanpak van de provincies op veel weerstand stoot van een aantal leden van de Vlaamse Wind Energie Associatie.

2. Meer democratie in de economie

- Om een antwoord te geven aan de uitdagingen van het klimaatbeleid en de energievoorziening is een grondige bijsturing nodig van de markt. De economie moet democratischer aangestuurd worden en daardoor ook socialer worden.
- Overheden moeten een strikter regulerend kader uitwerken voor de markt waarbij er meer ruimte komt voor businessmodellen die democratisch worden bestuurd. De coöperatieve onderneming, in eigendom en beheer van de gebruikers en/of werknemers, verdient als sociale onderneming een grotere plaats in de economie.
- De transitie naar decentrale hernieuwbare energie creëert de kans voor burgers om hun energievoorziening in eigen handen te nemen en te houden. Zo wordt lokale betrokkenheid en meerwaarde gecreëerd. Het beleid moet erop aansturen dat deze kans niet gemist wordt.

3. Bijsturing van de elektriciteitsmarkt

- Vermits een groot deel van de (verborgen) kosten van kernenergie gedragen wordt door de samenleving, verdient de exploitatie van kernenergie niet meer dan een billijke winstmarge. De

nucleaire rente moet verder afgeroomd worden en aangewend worden om de energietransitie te financieren.

- Hernieuwbare elektriciteit staat klaar om de weinig/niet regelbare nucleaire capaciteit geleidelijk aan te vervangen. De federale regering moet zorgen voor een consequente uitvoering van de gefaseerde kernuitstap, zodat groene elektriciteit de nodige ruimte krijgt op het net. Groene stroom moet voorrang blijven krijgen ten opzichte van grijze stroom.
- Omwille van milieuredenen mogen er geen nieuwe vergunningen afgeleverd worden voor de bouw en exploitatie van steenkoolcentrales. Er kan wel bijkomend geïnvesteerd worden in flexibele gascentrales waarvan de restwarmte zoveel mogelijk benut wordt, bijvoorbeeld voor wijkverwarming.
- De Belgische overheden moeten er bij de EU op aandringen om CO₂-rechten uit de markt te halen en de CO₂-markt te sturen, zodat er een stijgende en voorspelbare prijs komt voor CO₂-uitstoot. Een hogere CO₂-prijs zal als gevolg hebben dat hernieuwbare elektriciteit minder ondersteund moet worden en de nucleaire rente meer afgeroomd kan worden.
- De Vlaamse regering moet de quota voor de in te leveren groenestroomcertificaten verhogen. Er moet een nieuw evenwicht gezocht worden tussen de bijdragen van de consument en de industrie. Hiervoor is afstemming nodig op het Europees niveau.

4. Een strikter marktmodel voor de elektriciteitsmarkt

- Het principe van de '*ownership unbundling*' moet strikter toegepast worden in de elektriciteitsmarkt. Er moet een scheiding gemaakt worden tussen de taken die overgelaten worden aan marktpartijen en de taken die toegewezen worden aan (semi) overheidsbedrijven.
- Volgens het energiedecreet moet het beheer van de distributienetten in 2014 opnieuw toegewezen worden voor een periode van tien jaar. Het is van strategisch belang dat het netbeheer in publieke handen blijft en niet wordt overgeheveld naar een bedrijf dat actief is op andere energiemarkten.
- Volgens het decreet intercommunale samenwerking moet Electrabel tegen 2018 volledig uit het kapitaal van de gemengde intercommunales voor elektriciteit en gas treden. Dan kan het distributienet volledig in publieke handen komen. Daarvoor moeten er voldoende middelen vrijgemaakt worden. Dit kan door de participaties van de gemeenten in de productie en levering van elektriciteit af te bouwen en om te ruilen voor een groter aandeel in het netbeheer. Dit kan ook door rechtstreekse participatie van burgers in te bouwen.
- Door de staatshervorming komt de controle op het beheer van de distributienetten en de tariefbevoegdheid daarover in Vlaamse handen. De VREG moet de nodige middelen krijgen om deze nieuwe taken te kunnen uitoefenen. Om de nodige transparantie te garanderen is er ook toezicht nodig van relevante gebruikersgroepen en organisaties van het middenveld. Er moet een toezichthoudende raad bij de VREG geïnstalleerd worden. Dit kan door de huidige samenwerking tussen SERV en Minaraad m.b.t. energie nauwer te betrekken bij het beleid van de VREG.
- Uiteindelijk wordt een belangrijk deel van de energietransitie betaald door de burgers, terwijl de burgers slechts instaan voor ongeveer een kwart van het elektriciteitsverbruik. De overheid moet de nodige ruimte creëren en ondersteuning geven opdat burgers hun eigen energievoorziening in handen kunnen nemen.

5. Nieuwe criteria voor energie uit biomassa

- De ondersteuning van hernieuwbare energie op basis van biomassa moet beperkt worden tot toepassingen die een totaal energetisch rendement opleveren van minstens 70%.
- De gewassen die gebruikt worden voor energie moeten op een duurzame wijze geteelt worden en de gebruikte percelen dienen heraan geplant worden, zodat de vrijgekomen CO₂ binnen een korte termijn opnieuw opgenomen wordt.
- Het is niet aangewezen om biomassa voor energietoepassingen op grote schaal te importeren van buiten de EU, want dat maakt ons opnieuw afhankelijker voor onze energiebevoorrading.
- Het fossiel energiegebruik voor transport en mobiliteit moet in de eerste plaats beperkt worden via het mobiliteits- en ruimtelijke ordeningsbeleid, zodat er uiteindelijk minder gebruik gemaakt wordt van automobilititeit en vliegtuigreizen.
- Het gebruik van biobrandstoffen van de eerste generatie valt niet te verantwoorden vanuit duurzaamheidsperspectief. De vergroening van de mobiliteit zal moeten gebeuren via elektrificatie en de opwekking van groene stroom. Daarvoor moet de nodige infrastructuur uitgebouwd worden. Daarmee moet nu begonnen worden.
- Het aardgasnetwerk moet opengesteld worden voor de injectie van biomethaan. De levering van groen gas moet mogelijk worden door de invoering van garanties van oorsprong voor groen gas.
- De levering van groen gas moet gepast ondersteund worden, niet meer dan nodig is om dergelijke projecten een rendement te geven van 8%.

6. Maak werk van energietransitie

- Energietransitie betekent in eerste plaats minder energie gebruiken en de resterende vraag invullen met hernieuwbare energie. Er moet dus ook een efficiëntiebeleid m.b.t. het gebruik van energiediensten uitgewerkt worden:
 - een coherente sensibilisering over het energiegebruik en de milieu-impact gekoppeld aan onze manier van wonen, verplaatsen, reizen, eten, ...
 - een consequentere toepassing van het principe 'de vervuiler betaalt'. Dit zal (op lange termijn) aanzetten tot rationeler energiegebruik;
 - sociale tarieven moeten de toegang tot een basispakket aan energiediensten waarborgen voor de doelgroepen (twee laagste inkomensdecilen) die dit nodig hebben, eerder dan een btw-verlaging op gebruik van elektriciteit en gas. De BTW verlaging op de levering van elektriciteit of gas moedigt niet aan tot rationeel energiegebruik, integendeel;
 - huiseigenaars verplichten de (huur)woning energiezuinig te maken;
 - ...
- De transitie naar hernieuwbare energie moet nu versneld worden. Er moet meer ingezet worden op de productie van zon- en windenergie. Daarvoor moeten de regeringen ambitieuze doelstellingen vooropstellen. Alle beschikbare daken moeten voorzien worden van PV. Op het Vlaamse land moet ruimte voorzien worden voor minstens 3000 MW windenergie. In de Noordzee (ook buiten de Belgische wateren) is er de mogelijkheid om minstens 10.000 MW windenergie te koppelen aan het Belgische hoogspanningsnet;

- De integratie van deze intermitterende energiebronnen in het elektriciteitsnet is van even groot belang als de productie zelf. De investeringsplannen van de netbeheerders dienen nu al afgestemd te worden op de doelstelling van 100% hernieuwbare energie tegen 2050. De investeringen in de netten moeten zich aanpassen aan de decentrale productie en afname, en niet omgekeerd.
- Er moet aandacht gaan naar opslag van elektrische energie door pompcentrales, waterstofproductie en *power to gas* toepassingen. Het is wenselijk dat de netbeheerder van het hoogspanningsnet over voldoende capaciteit beschikt om zo zelf te kunnen instaan voor de balancering van het net. In die zin komt de pompcentrale van Coö best in handen van Elia.
- Geothermie is een hernieuwbare energiebron die ook in Vlaanderen moet aangeboord worden voor de productie van groene stroom en warmte. Indien de overheid het risico op boren op zich neemt, lijkt het evident dat de exploitatie van deze energiebron onder de controle van de burgers komt.
- De maatschappelijke kosten/baten berekening van energietransitie komt op de lange termijn positief uit, maar op korte termijn kan het transitieproces te kampen krijgen met financieringsproblemen. Door de burgers rechtstreeks te betrekken bij de investeringen van de energietransitie, kunnen er meer middelen gemobiliseerd worden en wordt er draagvlak voor hernieuwbare energie opgebouwd. De overheid moet modellen van rechtstreekse burgerparticipatie in hernieuwbare energie promoten.

7. Waak over de coöperatieve principes

- Het statuut van de coöperatieve vennootschap (cvba als vennootschapsvorm) staat niet garant voor het naleven van de coöperatieve principes. Ook de erkenningsvoorwaarden van de Nationale Raad voor de Coöperatie volstaan niet, wat misleidend is. Op het federale niveau moeten de erkenningsvoorwaarden van de Nationale Raad voor de Coöperatie aangescherpt worden. Essentieel zijn de voorwaarden van mede-eigenaarschap, democratisch controle en een dienstverlening die belangrijker is dan de dividenduitkering. Het advies van de NRC aan de minister van economie moet een toetsing moeten inhouden met de zeven principes van de Internationale Coöperatieve Alliantie.
- De overheid moet burgers beter informeren over de verschillende coöperatieve constructies. Het onderscheid tussen rechtstreekse participatie volgens de criteria van de Internationale Coöperatieve Alliantie en de indirecte financiële participatie moet geduid worden.
- Zoals het memorandum van ODE stelt, moeten '*burgers in alle vrijheid kunnen kiezen welke vorm van participatie ze wensen*'. We zien dat er in Vlaanderen vanuit de basis vele burgerinitiatieven ontstaan die rechtstreeks willen participeren in hernieuwbare energie. De overheid moet de keuzevrijheid van deze burgers garanderen. Daarom stellen de provincies Oost-Vlaanderen en Limburg dat 20% van de nieuwe windprojecten ook moet opengesteld worden voor rechtstreekse participatie van burgers en lokale overheden. In navolging van het *Cadre de référence* in Wallonië, vraagt REScoop.be echter dat dit opgetrokken wordt naar 50%. Deze aanpak verdient navolging in heel Vlaanderen en moet daarom decretaal vastgelegd worden.

8. Een winddecreet voor een meer gedragen ontwikkeling van windenergie

- Het concurrentiemodel dat aan de basis ligt van de windrush leidt tot een meervoudige vorm van marktfalen, waardoor windenergie niet wordt ontwikkeld aan de laagste maatschappelijke kosten. De overheid moet daarom in het algemeen belang de toegang tot het gebruik van dit schaarse goed regelen. Daarvoor is een winddecreet nodig. Een winddecreet moet het volgende inhouden:
- de exploitatie van windenergie valt onder de noemer 'projecten van algemeen belang'; want windenergie is nodig voor het halen van doelstellingen van het klimaatbeleid, het milieubeleid, het energiebeleid en het beleid betreffende duurzame ontwikkeling;
 - het winddecreet legt Vlaamse doelstellingen op voor de productie van windenergie op het Vlaamse grondgebied, of legt de procedure vast voor het bepalen van de tussentijdse doelstellingen in overeenstemming met de actieplannen voor hernieuwbare energie die bij de Europese commissie worden ingediend. De Vlaamse doelstellingen worden verder verdeeld in provinciale doelstellingen;
 - de provincies stellen een windplan op dat voldoet aan de provinciale doelstellingen. Ze maken gebruik van de mogelijkheid om energielandschappen te ontwikkelen in het open landbouwgebied. Dit gebeurt in overleg met het maatschappelijk middenveld;
 - de interdepartementale windwerkgroep krijgt een begeleidende en ondersteunende rol bij het opstellen van de provinciale windplannen;
 - windenergie wordt expliciet omschreven als gemeengoed. Wie windenergie in een bepaalde zone wil exploiteren, moet over een windrecht beschikken. Het windrecht komt overeen met een exclusief exploitatierecht voor windenergie binnen een geografisch afgebakende zone;
 - de provincies bieden de zones voor de uitbating van windenergie gefaseerd aan na het doorlopen van een plan-MER procedure. De projectontwikkelaars die voor de goedkeuring van het decreet opties voor opstalrechten verzameld hebben in de aangeduide zones, worden betrokken bij de toekenning van het windrecht, op voorwaarde dat ze een samenwerkingsovereenkomst onderschrijven waarin de billijke verdeling van de windoogst wordt vastgelegd. De helft van de windenergie wordt opengestelde voor rechtstreekse participatie van de bevolking. De toetsing van dit participatieve luik gebeurt aan de hand van de zeven ICA principes van coöperatief ondernemen. Tevens wordt aan de betrokken grondeigenaars gevraagd om een nieuwe opstalovereenkomst te tekenen, tegen de billijke vergoeding van 5000 € per windturbine per jaar.
 - het samenwerkingsverband dat voldoet aan de gestelde voorwaarden krijgt het windrecht van de betreffende zone, toegewezen. De projectontwikkelaar tekent in overleg met de betrokken gemeenten en de vergunningverlenende overheden een plan van optimale inplanting uit. Dit vormt het onderwerp van een vergunningsaanvraag. Hierbij wordt duidelijk gemotiveerd waarom de gekozen opstelling de meest optimale is zowel energetisch, als qua impact op de omgeving;
 - indien met een betrokken grondeigenaar geen overeenstemming bereikt wordt voor de herwaardering van het de opties van opstalrecht, moet de overheid overgaan tot onteigening van de bouw- en kraanplaats, waarna dit in concessie gegeven wordt aan de bouwheerexploitant;

- de overheid engageert zich tot de rol van facilitator voor de hele vergunningsprocedure. Doordat de vergunninglenende instantie in een vroeg stadium betrokken is bij de ontwikkeling van het project, zal de vergunningverlening een stuk vlotter moeten verlopen.

ARGUMENTARIUM

1. Inleiding

REScoop.be is de federatie van verenigingen en coöperaties van burgers voor hernieuwbare energie in België¹. REScoop.be ijvert voor een centrale rol van de burgers in het proces van energietransitie. REScoop.be vertrekt vanuit de visie dat wind- en zonne-energie bij uitstek **gemeengoed** zijn. Ze zijn eigenlijk van niemand en staan dus in principe ter beschikking voor iedereen. De exploitatie van deze hernieuwbare energiebronnen zou bijgevolg zoveel mogelijk ten goede moeten komen van de gemeenschap en kan niet zomaar geprivatiseerd worden ten voordele van enkelingen.

In het kader van het klimaatbeleid en schaarser wordende fossiele energiebronnen is de energietransitie nodig. Energietransitie staat voor een omschakeling van het energiesysteem:

- van energieverspilling naar rationeel energiegebruik;
- van fossiele en nucleaire energiebronnen naar hernieuwbare energie;
- van centrale naar decentrale opwekking van energie.

Deze omschakeling vraagt om grote investeringen en zal uiteindelijk betaald worden door de burger, als consument (via zijn energiefactuur), als belastingbetaler (via subsidies van de overheid) of als spaarder (via de bank als kredietverlener). Het lijkt dan ook logisch dat de burger meer **zeggingschap** krijgt over de energievoorziening van de toekomst. Bovendien zullen de hernieuwbare energiebronnen, wanneer energie schaarser wordt en de installaties afgeschreven zijn, rentes opleveren ten voordele van de eigenaar-exploitant. De burger heeft er dus alle belang bij om de energieproductie die nodig is voor het eigen gebruik zoveel mogelijk in eigen handen te houden, om zo onafhankelijker te worden van de weinig transparante energiemarkt. Dan wordt er ook het meest **lokale meerwaarde** gecreëerd.

Via hernieuwbare energiecoöperaties die het REScoop model volgen (REScoops), krijgen burgers de mogelijkheid om samen te investeren in de productie van hernieuwbare energie, waarvan ze ook de diensten kunnen afnemen en waarover ze op een democratische wijze controle kunnen uitoefenen. REScoops garanderen immers maximale **betrokkenheid**. REScoops geven burgers de kans om actiever deel te nemen aan het proces van energietransitie. We merken dan ook dat burgers die rechtstreeks participeren in hernieuwbare energie zuiniger omspringen met het energiegebruik².

De oprichters van REScoop.be stonden in 1996 mee aan de wieg van de Organisatie Duurzame Energie Vlaanderen (ODE). Deze vzw werd destijds opgericht door personen, verenigingen, hogescholen en universiteiten die zich inzetten voor de ontwikkeling van hernieuwbare energie in Vlaanderen. Gaandeweg, met het groeiende aandeel hernieuwbare energie, werd deze vzw meer en meer een echte sectororganisatie, met afdelingen rond windenergie, bio-energie, PV, warmtepompen, ... waar de belangen van de deelnemende bedrijven meer op de voorgrond

¹zie www.rescoop.be

² Bij de leden van REScoops, hebben we gedurende de laatste 7 jaren de gemiddelde elektriciteitsaankoop zien verminderen met 47%. Dit heeft deels te maken met de plaatsing van PV, maar ook met energiebesparing.

kwamen. De belangen van de projectontwikkelaars komen niet altijd overeen met de belangen van de burgers en burgercoöperaties. De nood om het standpunt van de gewone burger en de burgercoöperaties te verwoorden, resulteerde dan ook in 2010 in de oprichting van REScoop.be vzw, de federatie van verenigingen en coöperaties van burgers voor hernieuwbare energie.

Verschillende leden van REScoop.be zijn ook lid van de Organisatie Duurzame Energie Vlaanderen (ODE). Ze hebben meegewerkt aan het memorandum van ODE-Vlaanderen en hebben dit ook goedgekeurd. Het memorandum van ODE bevat immers vele goede aanbevelingen om van energietransitie werk te maken. ODE erkent ook dat de betrokkenheid van burgers belangrijk is in het transitieproces naar hernieuwbare energie in het algemeen en bij de ontwikkeling van windenergie in het bijzonder. In het memorandum van ODE lezen we immers op pag. 16: *“om een draagvlak te creëren voor windenergie is betrokkenheid met de burger noodzakelijk. “Iedere burger kan kiezen op welke manier hij wenst te participeren aan een windproject”, en enige regels verder: “de Vlaamse Wind Energie Associatie pleit voor het informeren van de burger over verschillende participatiemodellen en het ondersteunen van het betrekken van de omgeving bij het windproject.”*

Het aspect ‘participatie’ wordt niet verder uitgediept in het memorandum van ODE. In dit memorandum zal REScoop.be wél duiding geven over de verschillende vormen van burgerparticipatie en hoe het beleid daarmee om dient te gaan. Dit is nodig omdat een aantal provincies nu ruimte voor **rechtstreekse** burgerparticipatie in windprojecten eist en omdat deze vraag van de provincies op veel weerstand stoot van een aantal leden van de Vlaamse Wind Energie Associatie (VWEA). Dit memorandum geeft ook een aantal aanbevelingen m.b.t. het duurzame ontwikkelingsbeleid in het algemeen en het energiebeleid in het bijzonder. Daarbij vragen we meer aandacht voor de vierde pijler van duurzame ontwikkeling, namelijk de actieve betrokkenheid van de burgers in het transitieproces van duurzame ontwikkeling.

2. Meer democratie in de economie

Bij het ingaan van de 21ste eeuw wordt de mensheid geconfronteerd met een meervoudige crisis. Zowel op ecologisch als sociaal en economisch vlak lijkt het overheersende kapitalistische systeem van welvaartscreatie vast te lopen. Op ecologische vlak wordt gevaarlijke klimaatverandering³ stilaan onafwendbaar en leidt overexploitatie van natuurlijke rijkdommen tot de uitputting van een aantal grondstoffen, waaronder aardolie. Op sociaal vlak neemt de ongelijkheid opnieuw toe. De toegang tot een aantal basisdiensten, zoals bijvoorbeeld, een goede huisvesting of de levering van elektriciteit en gas, wordt voor een groeiende groep mensen precair. Ook op economisch vlak worstelt onze samenleving zich door de zoveelste depressie heen. Deze keer het rechtstreeks gevolg van de financiële crisis, veroorzaakt door anoniem geld op zoek naar snel en hoog rendement. Bovendien zijn deze crises aan elkaar gebonden. Zo kunnen stijgende energieprijzen ten gevolge van (tijdelijke) schaarste een hele kettingreactie in gang zetten.

De economische groeimachine is sterk afhankelijk van de input van gemakkelijk inzetbare en goedkope energie. De verleiding is dan groot om te kiezen voor fossiele energie, zonder de kost voor

³ Nicholas Stern van de Wereldbank (Stern Review on the economics of climate change, 2006) omschrijft klimaatverandering als de grootste vorm van marktfalen ooit.

de milieuschade door te rekenen. We constateren dan ook, dat twintig jaar na de eerste conferentie voor Duurzame Ontwikkeling te Rio, het fossiele energiesysteem wereldwijd nog altijd groeiende is. Het is overduidelijk dat dit scenario niet vol te houden is. Zonder een grondige bijsturing dreigt heel ons systeem van welvaartscreatie in elkaar te storten.

We hebben nood aan een meer veerkrachtige samenleving, aan vernieuwende bestuursmodellen die minder afhankelijk zijn van economische groei. De oplossing ligt in meer democratische aansturing van de economie. Waar de markt faalt, moet de overheid als regelgever ingrijpen of kan ze zelf initiatief nemen door meer publieke dienstverlening te voorzien. Onder de besparingsplannen die het gevolg zijn van de economische crisis, wordt de publieke dienstverlening echter afgebouwd. Daarom pleiten we ervoor dat de overheid als regelgever meer ruimte geeft aan burgers om zich te organiseren in nieuwe samenwerkingsverbanden, vernieuwende vormen van democratisch bestuur. Burgers moeten de kans krijgen om het heft in handen te nemen en meer controle krijgen over een aantal basisvoorzieningen. Zo wordt opnieuw gemeengoed opgebouwd. Daarom zou de overheid coöperatieve ondernemingsvormen die openstaan voor iedereen en democratisch aangestuurd worden, moeten beschouwen als partners voor de uitvoering van het duurzame ontwikkelingsbeleid. Dat geldt ook voor de energiesector. De transitie naar decentrale hernieuwbare energie biedt immers de kans bij uitstek om de energievoorziening te democratiseren.

- Om een antwoord te geven aan de uitdagingen van het klimaatbeleid en de energievoorziening is een grondige bijsturing nodig van de markt. De economie moet democratischer aangestuurd worden en daardoor ook socialer worden.
- Overheden moeten een strikter regulerend kader uitwerken voor de markt waarbij er meer ruimte komt voor businessmodellen die democratisch worden bestuurd. De coöperatieve onderneming, in eigendom en beheer van de gebruikers en/of werknemers, verdient als sociale onderneming een grotere plaats in de economie.
- De transitie naar decentrale hernieuwbare energie creëert de kans voor burgers om hun energievoorziening in eigen handen te nemen en te houden. Zo wordt lokale betrokkenheid en meerwaarde gecreëerd. Het beleid moet erop aansturen dat deze kans niet gemist wordt.

3. Bijsturing van de elektriciteitsmarkt

Van de vrijmaking van de energiemarkt werd verwacht dat:

- 1) de concurrentie zou zorgen voor een betere dienstverlening voor de klant tegen een lagere prijs;
- 2) de bevoorradingszekerheid zou verbeteren door het aantrekken van nieuwe investeringen;
- 3) de milieudruk van het energiesysteem zou dalen door innovatie en efficiëntiewinsten.

De realiteit blijkt minder rooskleurig. Na tien jaar moeizame liberalisering van de sector, beschikken we nog altijd niet over een transparante elektriciteitsmarkt. De klant geraakt er niet wijs uit en heeft meermaals het gevoel bedrogen te worden. Ook de leveringszekerheid kan onvoldoende gegarandeerd worden. Want flexibele aardgascentrales vragen subsidies om open te blijven. En er wordt zelfs geopperd om windturbines stil te leggen op winderige zondagen, juist op de momenten dat ze op vol vermogen bijna gratis energie produceren, terwijl de niet-regelbare nucleaire capaciteit

nog altijd voorrang krijgt. Bovendien zorgt het marktmechanisme ervoor dat de historische producent forse rentes kan opstrijken met de kerncentrales die werden afgeschreven in de periode vóór de vrijmaking van de markt, via de bijdragen van de consument.

Ten slotte lijkt het marktsysteem van de emissiehandel niet te slagen in zijn doelstelling om de CO₂ uitstoot te reduceren tegen de laagste maatschappelijke kosten. Zo genereert het systeem windfall profits binnen de elektriciteitssector, o.a. ten voordele van de nucleaire productie. Bovendien is het systeem niet in staat om tot een voldoende hoge en vooral voorspelbare prijs voor CO₂ te komen. Daardoor zet de markt de energiebedrijven zelfs aan om verkeerde beslissingen te nemen, zoals investeringen in nieuwe steenkoolcentrales.

Door de reële schadekosten van fossiel energiegebruik niet in rekening te brengen, subsidieert de samenleving eigenlijk al decennialang het gebruik van fossiele energie. Moest onze maatschappij de moed hebben om deze externe kosten wel te internaliseren in de prijs van de energie, dan zouden vele vormen van hernieuwbare energie nu al kunnen concurreren met fossiele energie zonder enige vorm van ondersteuning. De steun voor hernieuwbare energie is dus nodig omdat het politiek niet haalbaar is (omwille van sociaaleconomische redenen) om voor fossiele en nucleaire energie de juiste prijs aan te rekenen. Daarom had het ondersteuningsmechanisme van de groene stroom certificaten de bedoeling om de levering van grijze stroom te laten meebetalen voor de ontwikkeling van de groene stroom, waardoor de kost van de milieuschade slechts voor een klein deel werd doorgerekend naar de conventionele elektriciteitsproductie. Vanuit pragmatisch oogpunt was en is dit een gezond principe.

De grotere afnemers (energie intensieve bedrijven) worden echter steeds meer vrijgesteld van de bijdragen voor de ontwikkeling van groene stroom die het systeem van groene stroom certificaten (GSC) genereert, terwijl ze wel de vruchten plukken van de sterk verlaagde groothandelsprijs van elektriciteit, die juist het gevolg is van het groter aanbod van wind- en zonne-energie. Onder andere daardoor is er een overaanbod van GSC op de markt en worden deze GSC ingeruild bij de netbeheerder. De netbeheerder rekent de kost van de opgekochte GSC voornamelijk door in het distributietarief van de laagspanningsklanten, de kleine gebruikers. Een deel van de kost wordt zelfs gebankt, dus doorgeschoven naar de toekomst. Sommigen stellen nu voor om een deel van de groene stroomcertificaten te vergoeden vanuit de algemene middelen begroting: met belastingsgeld. De kost van de energietransitie wordt dus grotendeels doorgerekend naar de burgers, terwijl het de oorspronkelijke bedoeling was om de productie en levering van grijze stroom te laten meebetalen voor de ontwikkeling van de groene stroom.

- Vermits een groot deel van de (verborgen) kosten van kernenergie gedragen wordt door de samenleving, verdient de exploitatie van kernenergie niet meer dan een billijke winstmarge. De nucleaire rente moet verder afgeroomd worden en aangewend worden om de energietransitie te financieren.
- Hernieuwbare elektriciteit staat klaar om de weinig/niet regelbare nucleaire capaciteit geleidelijk aan te vervangen. De federale regering moet zorgen voor een consequente uitvoering van de gefaseerde kernuitstap, zodat groene elektriciteit de nodige ruimte krijgt op het net. Groene stroom moet voorrang blijven krijgen ten opzichte van grijze stroom.

- Omwille van milieuredenen mogen er geen nieuwe vergunningen afgeleverd worden voor de bouw en exploitatie van steenkoolcentrales. Er kan wel bijkomend geïnvesteerd worden in flexibele gascentrales waarvan de restwarmte zoveel mogelijk benut wordt, bijvoorbeeld voor wijkverwarming.
- De Belgische overheden moeten er bij de EU op aandringen om CO₂-rechten uit de markt te halen en de CO₂-markt te sturen, zodat er een stijgende en voorspelbare prijs komt voor CO₂-uitstoot. Een hogere CO₂-prijs zal als gevolg hebben dat hernieuwbare elektriciteit minder ondersteund moet worden en de nucleaire rente meer afgeroomd kan worden.
- De Vlaamse regering moet de quota voor de in te leveren GSC verhogen. Er moet een nieuw evenwicht gezocht worden tussen de bijdragen van de consument en de industrie. Hiervoor is afstemming nodig op het Europees niveau.

4. Een strikter marktmodel voor de elektriciteitsmarkt

Indien we de vooropgestelde doelstellingen van de vrijmaking van de energiemarkt effectief willen halen, dan zal de overheid de energie- en afgeleide markten dus eerder moeten inbinden en beter moeten kaderen. De overheid zal strikter moeten optreden als regulator van de taken die op Europees niveau aan de markt toegewezen werden, zoals de productie en levering van elektriciteit en gas. Ze moet ook meer ruimte creëren voor ondernemingsvormen, zoals hernieuwbare energiecoöperaties, die de energieproductie democratiseren.

Het is niet aangewezen dat overheden zelf (direct of indirect) gaan investeren in commerciële energieproductie. Ook publieke producenten hebben er immers alle belang bij om hun elektriciteit zo duur mogelijk te verkopen op de markt, terwijl voor de overheid de milieudoelstellingen en de goede dienstverlening naar de burgers en bedrijven centraal zou moeten staan. Wanneer overheden, ook al zijn het verschillende instanties, in een rechter- en partijsituatie terechtkomen, loert het gevaar voor belangenvermenging om de hoek. Dit kan het vertrouwen van de burger in de overheid ondermijnen.

Het is wel van strategisch belang dat de transport- en distributienetten van elektriciteit en gas in publieke handen gehouden worden. Het netwerk is immers een monopolieactiviteit die ten dienste moet staan van de gebruikers zonder enige vorm van discriminatie en tegen een billijke prijs. Bovendien vereist de energietransitie dat er fors geïnvesteerd wordt in de modernisering van het elektriciteitsnet. Het beheer van het elektriciteitsnet is daarom wel een taak die aan publieke ondernemingen kan overgelaten worden, mits ze voldoende gecontroleerd worden door representatieve gebruikersorganisaties. Het netwerk zou ook rechtstreeks beheerd kunnen worden in eigendom van de burgers en gebruikers zelf. Zo namen de burgers in meerdere Duitse steden zoals Schönau, Hamburg en ook in Berlijn het initiatief om zelf het net over te nemen, ten einde een verdere uitbating door een groot en soms buitenlands energiebedrijf te voorkomen.

- Het principe van de '*ownership unbundling*' moet strikter toegepast worden in de elektriciteitsmarkt. Er moet een scheiding gemaakt worden tussen de taken die overgelaten worden aan marktpartijen en de taken die toegewezen worden aan (semi)overheidsbedrijven.
- Volgens het energiedecreet moet het beheer van de distributienetten in 2014 opnieuw toegewezen worden voor een periode van tien jaar. Het is van strategisch belang dat het

netbeheer in publieke handen blijft en niet wordt overgeheveld naar een energiemaatschappij die actief is op andere energiemarkten.

- Volgens het decreet intercommunale samenwerking moet Electrabel tegen 2018 volledig uit het kapitaal van de gemengde intercommunales voor elektriciteit en gas treden. Dan kan het distributienet volledig in publieke handen komen. Daarvoor moeten er voldoende middelen vrijgemaakt worden. Dit kan door de participaties van de gemeenten in de productie en levering van elektriciteit af te bouwen en om te ruilen voor een groter aandeel in het netbeheer. Dit kan ook door rechtstreekse participatie van burgers in te bouwen.
- Door de staatshervorming komt de controle op het beheer van de distributienetten en de tariefbevoegdheid daarover in Vlaamse handen. De VREG moet de nodige middelen krijgen om deze nieuwe taken te kunnen uitoefenen. Om de nodige transparantie te garanderen is er ook toezicht nodig van relevante gebruikersgroepen en organisaties van het middenveld. Er moet een toezichthoudende raad bij de VREG geïnstalleerd worden. Dit kan door de huidige samenwerking tussen SERV en Minaraad m.b.t. energie nauwer te betrekken bij het beleid van de VREG.
- Uiteindelijk wordt een belangrijk deel van de energietransitie betaald door de burgers, terwijl de burgers slechts instaan voor ongeveer een kwart van het elektriciteitsverbruik. De overheid moet de nodige ruimte creëren en ondersteuning geven opdat burgers hun eigen energievoorziening in handen kunnen nemen.

5. Nieuwe criteria voor energie uit biomassa

Binnen de Europese context moet België tegen 2020 al 13% van zijn totale energievraag halen uit hernieuwbare energiebronnen. Ongeveer $\frac{3}{4}$ van deze doelstelling wil Vlaanderen halen uit de verbranding van biomassa voor de opwekking van groene warmte, groene elektriciteit of als biobrandstof voor het transport. Het overgrote deel van de biomassa zal daarvoor geïmporteerd moeten worden.

Geen verspilling van waardevolle biomassa

Bij de groene stroomproductie valt het grote aandeel op dat geleverd wordt door de verbranding van biomassa in grote centrales, waarbij bijna $\frac{2}{3}$ van de energie verloren gaat als warmte via de schoorsteen, koeltoren of het koelwater. De massale verbranding van geïmporteerde houtpellets (uit VSA en Canada) in conventionele centrales moet dan ook gezien worden als een verspilling van een waardevolle grondstof. Ook de bijstook van vaste biomassa in steenkoolcentrales is problematisch: groene stroomcertificaten worden daarbij gebruikt om vervuilende centrales een langer leven te geven.

De verbranding van biomassa wordt als CO₂ neutraal beschouwd. Toch is het niet de meest aangewezen oplossing om de klimaatverandering aan te pakken. Het duurt immers meerdere tientallen jaren vooraleer de uitgestoten CO₂ via het fotosyntheseproses terug wordt omgezet tot nieuwe biomassa, terwijl het van cruciaal belang is om de uitstoot van CO₂ al op korte termijn te beperken. Daarom zou het gebruik van biomassa voor energie beperkt moeten worden tot toepassingen die een hoog totaal energetisch rendement opleveren: minstens 70%. Bovendien moeten de gewassen die gebruikt worden voor energie op een duurzame wijze geteelt worden en dienen de gebruikte percelen heraan geplant worden, zodat de vrijgekomen CO₂ binnen een korte

termijn opnieuw opgenomen wordt. Het is ook niet aangewezen om massaal biomassa te importeren van buiten de EU, want dat maakt ons opnieuw afhankelijker voor onze energiebevoorrading.

Limiteer het gebruik van biobrandstoffen van de eerste generatie

Binnen de EU is vastgelegd dat 10% van de transportvraag naar energie tegen 2020 zal komen uit hernieuwbare energie. Deze kan gehaald worden via het gebruik van biobrandstoffen of groene elektriciteit. België rekent vooral op de inzet van biobrandstoffen om de mobiliteit te “vergroenen”. 90% van de biomassa die nodig is voor de aanmaak van biobrandstoffen zou daarvoor geïmporteerd moeten worden.

Het Europees beleid betreffende biobrandstoffen kreeg de laatste jaren de nodige kritiek. De meeste biobrandstoffen worden vandaag immers gemaakt van landbouwgewassen die ook voor menselijke voeding in aanmerking komen (eerste generatie). Dit heeft er mede toe geleid dat de voedselprijzen sterk stegen in 2008, waardoor vooral arme bevolkingsgroepen in het Zuiden getroffen werden. Bovendien blijkt dat de CO₂-balans van de hele biobrandstofketen niet altijd positief is. De teelt van energiegewassen kan immers (indirect) leiden tot ontbossing of veranderd landgebruik, waarbij een groot deel van de koolstofreserve die in de bodem ligt opgeslagen, vrijkomt in de atmosfeer.

De grootschalige teelt van biomassa in het Zuiden gaat ook vaak gepaard met slechte arbeidsomstandigheden, schending van landrechten (landroof) en aantasting van het lokale leefmilieu. Het lijkt er dus op dat via het biobrandstoffenbeleid opnieuw een achterpoort geopend is in het klimaatbeleid, waarbij de rijkere landen hun verantwoordelijkheid ontlopen om hun ruimtelijk, economisch en mobiliteitsbeleid zodanig bij te sturen dat er globaal minder primaire energie in het transport verbruikt wordt. Gezien elektrische mobiliteit veel energie-efficiënter is dan de wagen met verbrandingsmotor, is het duidelijk dat de overgang naar een meer duurzame mobiliteit grotendeels via elektrificatie moet gebeuren en niet via de introductie van biobrandstoffen.

Een beleid voor veel meer groene warmte

Er is nog een groot potentieel voor groene warmte in Vlaanderen. Te beginnen met de zon die gratis voor iedereen schijnt. Warmtenetten verbonden met zonnecollectoren, buffervaten en warmtekrachtkoppelingsinstallaties op bio-energie vormen een deel van de oplossing. Ook de restwarmte van een aantal industriële processen kan hierop aangesloten worden. De WKK's kunnen gestuurd worden om de elektriciteitsproductie in de winter te ondersteunen op de momenten dat de vraag naar elektriciteit piekt. Om de groene warmte decentraal te kunnen inzetten op plaatsen waar er vraag is, pleiten we ervoor om het aardgasnet open te stellen voor de injectie van biomethaan en de levering van groen gas mogelijk te maken door de invoering van garanties van oorsprong voor geïnjecteerd biogas. In Vlaanderen wordt nu immers een deel van de energie uit biomethaan verspild voor het drogen van mest. De levering van groen gas moet gepast ondersteund worden, niet meer dan nodig is om dergelijke projecten een rendement te geven van 8%.

- De ondersteuning van hernieuwbare energie op basis van biomassa moet beperkt worden tot toepassingen die een totaal energetisch rendement opleveren van minstens 70%.
- De gewassen die gebruikt worden voor energie moeten op een duurzame wijze geteelt worden en de gebruikte percelen dienen heraangeplant worden, zodat de vrijgekomen CO₂ binnen een korte termijn opnieuw opgenomen wordt.

- Het is niet aangewezen om biomassa voor energietoepassingen op grote schaal te importeren van buiten de EU, want dat maakt ons opnieuw afhankelijker voor onze energiebevoorrading.
- Het fossiel energiegebruik voor transport en mobiliteit moet in de eerste plaats beperkt worden via het mobiliteits- en ruimtelijke ordeningsbeleid, zodat er uiteindelijk minder gebruik gemaakt wordt van automobilititeit en vliegtuigreizen.
- Het gebruik van biobrandstoffen van de eerste generatie valt niet te verantwoorden vanuit duurzaamheidsperspectief. De vergroening van de mobiliteit zal moeten gebeuren via elektrificatie en de opwekking van groene stroom. Daarvoor moet de nodige infrastructuur uitgebouwd worden. Daaraan moet nu begonnen worden.
- Het aardgasnetwerk moet opengesteld worden voor de injectie van biomethaan. De levering van groen gas moet mogelijk worden door de invoering van garanties van oorsprong voor groen gas.
- De levering van groen gas moet gepast ondersteund worden, niet meer dan nodig is om dergelijke projecten een rendement te geven van 8%.

6. Werk maken van energietransitie

De Europese economie is sterk afhankelijk van de import van fossiele brandstoffen en uranium en daardoor ook zeer kwetsbaar. Bovendien betekent de import van fossiele brandstoffen een jaarlijkse aderlating⁴ voor onze eigen economie die door rationeel energiegebruik en de inzet van hernieuwbare energie van eigen bodem kan vermeden worden.

Wanneer de mensheid de fossiele voorraadkamers van de aarde blijft plunderen aan hetzelfde tempo, worden we voor het eind van deze eeuw geconfronteerd met een gigantisch klimaatprobleem. Om gevaarlijke klimaatverandering alsnog te voorkomen, moet de mondiale uitstoot van broeikasgassen pieken vóór 2020 en vanaf dan dalen met 2 à 3% per jaar⁵. Van de geïndustrialiseerde landen die grotendeels verantwoordelijk zijn voor het probleem en die over meer middelen beschikken, worden grotere inspanningen verwacht. Sociale rechtvaardigheid vereist dat de meest welvarende landen hun eigen uitstoot van broeikasgassen met een viertal procent per jaar verminderen. Dit is het beperkte venster voor actie dat de mensheid nog heeft. Handelen is dringend nodig.

Ons hele financieel-economisch systeem dat gebaseerd is op de input van goedkope fossiele energie is dus aan een grondige verandering toe: een meervoudige transitie:

- er moet orde op zaken gesteld worden in het financieel systeem. Spaargeld van gezinnen moet op een transparante wijze ter beschikking komen van de investeringen die nodig zijn in kader van duurzame ontwikkeling. Dat is uiteindelijk ook de wens van vele burgers;
- het hele arsenaal van energiebesparende maatregelen moet aangesproken worden. Maar het gevaar bestaat dat de gehaalde energiebesparing op één bepaalde post een extra vraag creëert naar (andere) milieubelastende goederen en diensten, het zogenaamde *rebound effect*. De vraag naar energie moet dus ook in zijn totaliteit dalen. Dit betekent dat onze

⁴ Gemiddeld wordt ongeveer 2000 euro/jaar/Belg uitgegeven aan de import van fossiele energie

⁵ IPCC, Forth Assesment Report (2008)

manier van produceren en consumeren mee moet veranderen: wonen, reizen, ons verplaatsen, voeden en ontspannen, het moet allemaal met een veel lagere ecologische voetafdruk gebeuren, zonder daarom aan levenscomfort te moeten inboeten. De invoering van een CO₂ taks of een persoonlijk CO₂ budget moet overwogen worden;

- er moet fors geïnvesteerd worden in de vernieuwing van het energiesysteem: wind én zon én waterkracht én geothermie én duurzame vormen van biomassa vormen de energiebronnen van de toekomst. De intermitterende energiebronnen wind en zon moeten geïntegreerd worden in een slimmer elektriciteitsnet voorzien van opslagcapaciteit, flexibele eenheden en aansturing van de vraag, zodat vraag en aanbod snel op een op elkaar afgestemd kunnen worden;

De federale en gewestelijke ministers van België vroegen aan gerenommeerde onderzoeksinstituten (FPB, VITO en ICEDD) om de haalbaarheid en de economische impact te onderzoeken om 100% groene energie tegen 2050 te realiseren binnen de Belgische grenzen. Hun studie *'Towards 100 % renewable energy in Belgium by 2050'* komt tot de conclusie dat **het voor België technisch mogelijk is en economisch haalbaar om volledig over te schakelen op groene energie tegen 2050.**

Om 100% HE tegen 2050 te kunnen halen, moet de elektriciteitssector al tegen 2030 volledig op hernieuwbare bronnen draaien. In de periode 2030-2050 zou dan de grootschalige elektrificatie van vrijwel alle sectoren van de economie plaatsvinden. De elektrificatie zal zorgen voor een vermindering van de totale vraag naar primaire energie, maar zal ook leiden tot meer dan een verdubbeling van het huidige elektriciteitsverbruik.

Het model schuift een **nieuw paradigma** naar voor in de manier waarop we denken over energie. Het model geeft immers de voorkeur aan de installatie van een overcapaciteit van de intermitterende energiebronnen op basis van zon en wind, gecombineerd met opslagmogelijkheden, waaronder de omzetting van elektriciteit in waterstofgas. Waterstofgas zou o.a. dienst doen als energiedrager voor het transport en als reductiemiddel voor ijzererts ter vervanging van cokes. Er wordt daarbij afgestapt van de strikte evenwichten in vraag en aanbod. Een deel van de energie-intensieve industriële productie zou zelfs verschoven moeten worden naar de perioden waar er een overschot van elektriciteitsproductie te verwachten valt.

De transitie naar 100% hernieuwbare energie maakt België grotendeels onafhankelijk van de import van energie. Er zal nog altijd biomassa geïmporteerd worden of groene elektriciteit via het net binnenkomen, maar het aandeel ingevoerde energie in de primaire energievraag kan gereduceerd worden van 83% tot 30% à 15%. Het betekent een overgang van het huidige energiesysteem, dat wordt gekenmerkt door hoge brandstofkosten, naar een systeem dat gebaseerd is op hoge investeringsuitgaven. De transitiescenario's komen in 2050 uit op een bijkomende vaste kost van ongeveer 4% van het BBP, maar generen tegen dan ook een opbrengst van ongeveer 2% van het BBP ten gevolge van de sterk verminderde import van fossiele brandstoffen. De energietransitie genereert ook maatschappelijke baten onder de vorm van vermeden milieuschadeposten. Wanneer deze worden meegerekend, valt de maatschappelijke kosten/baten analyse zelfs positief uit.

Vermits hernieuwbare energie meer jobs genereert per geïnstalleerde megawatt, per geproduceerde megawattuur of per geïnvesteerde euro dan het fossiele systeem, heeft de energietransitie het potentieel om veel nieuwe werkgelegenheid te creëren in de energiesector. Het directe jobpotentieel voor België in de sector van de hernieuwbare energie wordt geschat op 20.000 tot 60.000 extra voltijdse equivalenten.

De energietransitie vraagt om een mentaliteitsverandering bij de bevolking. De mensen moeten leren aanvaarden dat de energieproductie terug dichterbij huis voorkomt en zichtbaar wordt. Ze moeten ook hun vraag naar elektriciteit aanpassen aan het fluctuerende aanbod. Juist daarom is het belangrijk dat de omwonenden meer betrokken worden bij de planning en exploitatie van hernieuwbare energie. Rechtstreekse participatie vormt daarbij een meerwaarde ten opzichte van louter financiële participatie. Bij rechtstreekse participatie is de aandeelhouder ook de gebruiker van de diensten waarin geïnvesteerd wordt en verwerft hij democratische controle over het beheer van de investeringen volgens het principe *één persoon, één stem*. De gebruikerswaarde komt dan opnieuw centraal te staan. Een windturbine wordt dan bijvoorbeeld niet meer (met enige afgunst) gezien als een financiële belegging die een rendement oplevert voor een beperkte groep van aandeelhouders, maar als een installatie die duurzame energie levert aan zoveel mogelijk gebruikers tegen een billijke prijs. Rechtstreekse participatie komt het draagvlak voor hernieuwbare energie ten goede via betrokkenheid en meerwaardecreatie.

- Energietransitie betekent in eerste plaats minder energie gebruiken en de resterende vraag invullen met hernieuwbare energie. Er moet dus ook een efficiëntiebeleid m.b.t. het gebruik van energiediensten uitgewerkt worden:
 - een coherente sensibilisering over het energiegebruik en de milieu-impact gekoppeld aan onze manier van wonen, verplaatsen, reizen, eten, ...
 - een consequentere toepassing van het principe 'de vervuiler betaalt'. Dit zal (op lange termijn) aanzetten tot rationeler energiegebruik;
 - sociale tarieven moeten de toegang tot een basispakket aan energiediensten waarborgen voor de doelgroepen (twee laagste inkomensdecielen) die dit nodig hebben eerder dan een btw-verlaging op gebruik van elektriciteit en gas. De BTW verlaging op levering van elektriciteit of gas moedigt niet aan tot rationeel energiegebruik, integendeel;
 - huiseigenaars verplichten de (huur)woning energiezuinig te maken;
 - ...
- De transitie naar hernieuwbare energie moet nu versneld worden. Er moet meer ingezet worden op de productie van zon- en windenergie. Daarvoor moeten de regeringen ambitieuze doelstellingen vooropstellen. Alle beschikbare daken moeten voorzien worden van PV. Op het Vlaamse land moet ruimte voorzien worden voor minstens 3000 MW windenergie. In de Noordzee (ook buiten de Belgische wateren) is er de mogelijkheid om minstens 10.000 MW windenergie te koppelen aan het Belgische hoogspanningsnet;
- De integratie van deze intermitterende energiebronnen in het elektriciteitsnet is van even groot belang als de productie zelf. De investeringsplannen van de netbeheerders dienen nu al afgestemd te worden op de doelstelling van 100% hernieuwbare energie tegen 2050. De investeringen in de netten moeten zich aanpassen aan de decentrale productie en afname, en niet omgekeerd.
- Er moet aandacht gaan naar opslag van elektrische energie door pompcentrales,

waterstofproductie en *power to gas* toepassingen. Het is wenselijk dat de netbeheerder van het hoogspanningsnet over voldoende capaciteit beschikt om zo zelf te kunnen instaan voor de balancering van het net. In die zin komt de pompcentrale van Coe best in handen van Elia.

- Geothermie is een hernieuwbare energiebron die ook in Vlaanderen moet aangeboord worden voor de productie van groene stroom en warmte. Indien de overheid het risico op boren op zich neemt, lijkt het evident dat de exploitatie van deze energiebron onder controle van de burgers komt.
- De maatschappelijke kosten/baten berekening van energietransitie komt op de lange termijn positief uit, maar op korte termijn kan het transitieproces te kampen krijgen met financieringsproblemen. Door de burgers rechtstreeks te betrekken bij de investeringen van de energietransitie, kunnen er meer middelen gemobiliseerd worden en wordt er draagvlak voor hernieuwbare energie opgebouwd. De overheid moet modellen van rechtstreekse burgerparticipatie in hernieuwbare energie promoten.

7. Waak over de principes van het coöperatief ondernemen

De coöperatieve principes

De Internationale Coöperatieve Alliantie (ICA) is een niet gouvernementele organisatie die waakt over het coöperatieve gedachtegoed. De ICA stuurt aan op een waardegedreven economie en streeft ernaar dat coöperaties wereldwijd erkend worden als leider op het vlak van duurzaamheid. De coöperatieve ondernemingsvorm brengt immers opnieuw meer democratie in de economie en maakt ze meer sociaal. De ICA principes vormen het referentiekader waaraan coöperatief ondernemen zou moeten voldoen. Onder rechtstreekse burgerparticipatie verstaan we ondernemingsvormen die de ICA principes nakomen.

Burgercoöperaties die de principes van de Internationale Coöperatieve Alliantie (ICA) onderschrijven zijn voor 100% in eigendom van de gebruikers, staan open voor iedereen, worden democratisch bestuurd door de leden volgens het principe '*één persoon, één stem*', staan op hun autonomie en blijven onafhankelijk. Ze concurreren niet tegen elkaar op maar werken samen, beschouwen informatieverstrekking als één van hun kerntaken en hebben in hun missie en statuten de aandacht voor de gemeenschap ingebouwd. Dit zijn de zeven ICA principes.

De coöperatieve vorm van ondernemen is een geschikte organisatievorm om mensen te verenigen rond projecten hernieuwbare energie. We spreken dan van REScoops (Renewable Energy Sources cooperatives), hernieuwbare energiecoöperaties. In een REScoop wensen de leden te investeren in projecten die een antwoord bieden op de klimaat- en energiecrisis en willen ze tegelijkertijd groene energie afnemen van hun projecten tegen een correcte prijs. De productie-installaties blijven dus in eigendom van de gebruikers. De energielevering wordt dan een dienstverlening waarop geen extra winst hoeft gemaakt te worden. De leden verwachten een matig financieel voordeel op hun investering. De meerwaarde van de productie blijft volledig binnen de coöperatie en wordt geïnvesteerd in nieuwe projecten waarover de coöperatie beslist. Er kan hierbij samengewerkt worden met sociale organisaties om kansengroepen te bereiken en energiearmoede structureel aan te pakken. Een aantal REScoops heeft dit sociaal oogmerk in de statuten ingebouwd. De meerwaarde

van REScoops bestaat dus uit de som van de aandeelhouderswaarde (dividend), de gebruikerswaarde (prijs van de geleverde energie) en de maatschappelijke meerwaarde van lokale projecten waarin geïnvesteerd wordt.

Oneigenlijk gebruik van de coöperatieve ondernemingsvorm

De coöperatieve ondernemingsvorm volgens Belgisch vennootschapsrecht (cvba) is echter ook een aantrekkelijke ondernemingsvorm voor tal van bedrijven die het minder nauw nemen met het coöperatieve gedachtegoed of er zelfs helemaal niets mee hebben. De cvba wordt dan louter gezien als een vlot op te richten en even snel te deconstrueren bedrijfsvehikel. Het Belgisch vennootschapsrecht erkent dus het statuut van de coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, maar rept met geen woord over de principes van coöperatief ondernemen. Ook de erkenningsvoorwaarden van de Nationale Raad voor de Coöperatie (NRC), voor het erkennen van coöperaties die van voordelen kunnen genieten, volstaan niet om essentiële coöperatieve waarden, zoals democratisch bestuur en mede-eigenaarschap, te garanderen.

Zo zien we dat de afgelopen jaren een aantal nieuwe coöperaties werden opgericht, en zelfs erkend worden door de NRC, die tot doel hebben kapitaal te verzamelen om te investeren in hernieuwbare energie. Het betreft financieringsvehikels verbonden aan een andere vennootschap die de productie-installaties in eigendom heeft. De participatie is louter financieel en gebeurt veelal via een achtergestelde lening. De opgerichte cvba geeft meestal meerdere categorieën van aandelen uit, waarbij een bepaalde categorie van aandelen voorbehouden is voor vertegenwoordigers van de stichtende vennootschap: het moederbedrijf dat eigenaar is van de productie-installaties. Burgers kunnen dan vrij, maar beperkt toetreden door de aankoop van aandelen van een andere categorie. Het moederbedrijf verzekert zich via de structuur van het aandeelhouderschap van een permanente meerderheid in de raad van bestuur en soms zelf in de algemene vergadering. Er is veelal geen rechtstreekse gebruikersband met de leden van de cvba, waardoor de leden geen stroom kunnen afnemen van de installaties waarin het kapitaal geïnvesteerd wordt. De leden hebben enkel recht op een beperkt dividend, maximaal 6%.

Dergelijke constructies zijn een aanfluiting van de ICA-principes en betekenen een uitholling van het coöperatieve gedachtegoed. We maken hieronder de toetsing van dergelijke financiële participatiemodellen met de zeven ICA principes:

1) Open en vrijwillig lidmaatschap

Het project wordt slechts voor een beperkt deel opengesteld voor financiële participatie van burgers. Het moederbedrijf dat de installaties in eigendom heeft, gaat het grootste deel van het benodigde kapitaal lenen bij de bank of andere instellingen, om zo maximaal gebruik te kunnen maken van het hefboomeffect.

2) Democratische controle

De aandeelhoudersstructuur van de cvba is zo uitgedokterd dat het moederbedrijf de meerderheid behoudt in de raad van bestuur en vaak ook op de algemene vergadering van de cvba. Bovendien is er geen enkele relevante controle, laat staan medezegging in het beleid van het moederbedrijf waaraan geleend wordt, terwijl het moederbedrijf op zijn beurt wel de cvba controleert. Het moederbedrijf kan bijvoorbeeld beslissen om het grootste deel van de meerwaarde van het project te investeren in een niet duurzaam project (steenkool) of

kan zelfs beslissen naar de beurs te gaan zonder dat de vennoten van de cvba daar iets over te zeggen hebben.

3) *Economische participatie door de leden*

De economische participatie blijft beperkt tot een financiële participatie die via een (achtergestelde) lening ter beschikking gesteld wordt van het moederbedrijf. Er is geen dienstverlening naar de coöperanten onder de vorm van de levering van groene stroom tegen een transparante prijs waarover de leden zich kunnen uitspreken. In deze constructies ontbreekt het gezonde evenwicht tussen aandeelhouderswaarde en gebruikerswaarde, wat juist een voorwaarde vormt voor het creëren van zoveel mogelijk maatschappelijke meerwaarde.

4) *Autonomie en onafhankelijkheid*

Deze financiële participatieconstructies creëren voor hun leden nauwelijks een bijkomende vorm van autonomie en onafhankelijkheid van de markt. Het emancipatorische aspect van het coöperatief ondernemen, namelijk een stuk onafhankelijker worden van de energiemarkt, gaat hierdoor verloren. Meer nog, de vennootschap waarin geïnvesteerd wordt, zal zijn energie, groene stroomcertificaten en garanties van oorsprong zo duur mogelijk proberen te vermarkten. De leden van de cvba blijven aangewezen op de weinig transparante energiemarkt voor de levering van elektriciteit.

5) *Onderwijs vorming en informatieverstrekking*

De burgers worden gereduceerd tot individuele beleggers die alleen een dividend verwachten op het ingebrachte geld. Ze krijgen daarbij geen direct zicht op de werkelijke rendementen van de projecten waarnaar hun geld gaat. De leden worden niet aangesproken als bewuste burgers die samen willen werken aan de energietransitie en die verantwoordelijkheid willen opnemen door samen te investeren in hun eigen schone energievoorziening. Er wordt bijgevolg geen gemeengoed gevormd, geen waarden of kennis gedeeld. De informatieverstrekking blijft veelal beperkt tot een oefening in PR en is niet bedoeld om de burgers te vormen en te betrekken in de coöperatieve bedrijfsvoering.

6) *Samenwerking tussen coöperaties*

De windrush op het terrein leidt tot concurrentie tussen verschillende projectontwikkelaars en tot het opbod van opstalvergoedingen ten voordele van enkele grondeigenaars, waardoor het draagvlak voor windenergie zelfs ondergraven wordt. Het moederbedrijf stelt deze gang van zaken niet fundamenteel in vraag. Integendeel. De bereidheid om samen te werken met een (lokale) coöperatie die effectief werkt volgens de ICA principes stoot op veel weerstand. Andere coöperaties die zich profileren op de energiemarkt worden niet gezien als een partner, maar als een concurrent. Dit wijst erop dat voor een dergelijke façade-coöperatie niet het belang van burger/gebruiker centraal staat, maar wel het belang van het moederbedrijf waaraan geleend wordt.

7) *Zorg voor de gemeenschap*

De gemeenschap wordt niet rechtstreeks betrokken bij de ontwikkeling en het beheer van het project. Gemeenschapsopbouw behoort niet tot de doelstellingen van het moederbedrijf. Wanneer de gemeenschap een bijdrage van de projectontwikkelaar vraagt voor een omgevingsfonds, wordt dit bestreden. Terwijl er wel veel bereidheid is om zeer gulle opstalvergoedingen uit te keren aan enkele grondeigenaars.

Dergelijke financiële participatieconstructies worden dus kunstmatig in het leven geroepen als een

PR machine en financieringsvehikel ten dienste van bestaande energiebedrijven of gewiekste projectontwikkelaars. De coöperatieve constructie wordt eigenlijk gebruikt om vrij eenvoudig (quasi eigen) kapitaal te verschaffen aan een moederbedrijf waardoor deze gemakkelijker bij de bank kan lenen. Wanneer het moederbedrijf echter in moeilijkheden komt, zullen de bevoorrechte schuldeisers eerst vergoed worden. De achtergestelde lening komt pas op de voorlaatste plaats. Het gevaar bestaat dat de coöperatieve aandeelhouders dan met lege handen overblijven. Het ingebrachte kapitaal van de cvba draagt bijgevolg een relatief hoog risico, maar wordt daar niet navenant voor vergoed. De vennootschap waaraan geleend wordt, krijgt daarentegen een grotere hefboom in handen om meer rendement te halen uit het eigen vermogen.

Zoals elk aandeel is ook een coöperatief aandeel risicokapitaal. REScoops beperken dit risico door de projecten voor 100% open te stellen voor zoveel mogelijk kleine aandeelhoudergebruikers, die rechtstreeks mede-eigenaar zijn van de installaties, dus van de activa. Dan is er finaal geen nood meer aan bankleningen of andere externe schulden. Dit geeft de REScoops een zeer grote solvabiliteit. Bovendien staat in het REScoop-model de gebruikerswaarde centraal: de grootste meerwaarde wordt gevormd door de groene stroomlevering uit eigen kweek.

Verscherp de erkenningscriteria van de Nationale Raad voor de Coöperatie

In België kunnen coöperatieve bedrijven die de ICA principes van mede-eigenaarschap en democratisch bestuur met de voeten treden en wiens enige dienstverlening bestaat in het uitkeren van een dividend, toch erkend worden door de NRC en gebruik maken van de voorziene voordelen, inclusief van de naam 'erkende coöperatie'. Het coöperatieve gedachtegoed wordt daardoor uitgehouden. Dat is ergerlijk, omdat het coöperatief ondernemen juist een aantal potenties heeft om de crises te overstijgen. Het is dus hoog tijd dat op het federale niveau de erkenningsvoorwaarden van de NRC bijgestuurd worden. Essentieel is dat de band tussen aandeelhouder en gebruiker verder reikt dan het uitgeven van een dividend, dat er een reële dienstverlening voor de leden is en dat de vennoten daadwerkelijk controle kunnen uitoefenen op de reële economische activiteiten waarin geïnvesteerd wordt. Het advies van de NRC aan de minister van economie (die finaal de erkenning moet bekrachtigen) moet een toetsing inhouden met de zeven vermelde principes van coöperatief ondernemen.

- Het statuut van de coöperatieve vennootschap (cvba als vennootschapsvorm) staat niet garant voor het naleven van de coöperatieve principes. Ook de erkenningsvoorwaarden van de Nationale Raad voor de Coöperatie volstaan niet, wat misleidend is. Op het federale niveau moeten de erkenningsvoorwaarden van de Nationale Raad voor de Coöperatie aangescherpt worden. Essentieel zijn de voorwaarden van mede-eigenaarschap, democratisch controle en een dienstverlening die belangrijker is dan de dividenduitkering. Het advies van de NRC aan de minister van economie moet een toetsing moeten inhouden met de zeven principes van coöperatief ondernemen, zoals ze bepaald werden door de Internationale Coöperatieve Alliantie.
- De overheid moet burgers beter informeren over de verschillende coöperatieve constructies. Het onderscheid tussen rechtstreekse participatie volgens de criteria van de Internationale Coöperatieve Alliantie en de indirecte financiële participatie moet geduid worden.
- Zoals het memorandum van ODE stelt, moeten *burgers in alle vrijheid kunnen kiezen welke vorm van participatie ze wensen*. We zien dat er in Vlaanderen vanuit de basis vele burgerinitiatieven ontstaan die rechtstreeks willen participeren in hernieuwbare energie. De overheid moet de

keuzevrijheid van deze burgers garanderen. Daarom stellen de provincies Oost-Vlaanderen en Limburg dat (amper) 20% van de nieuwe windprojecten ook moet opengesteld worden voor rechtstreekse participatie van burgers en lokale overheden. In navolging van het *Cadre de référence* in Wallonië, vraagt REScoop.be echter dat 50% van de windoogst voorbehouden wordt voor de burgers. Deze aanpak verdient navolging in heel Vlaanderen en moet daarom decretaal vastgelegd worden.

8. Een winddecreet voor een meer gedragen ontwikkeling van windenergie

Sinds de aanpassing van het decreet ruimtelijke ordening is het in Vlaanderen mogelijk om windturbines vergund te krijgen in landbouwgebied. Samen met het tot voor kort royale ondersteuningsmechanisme voor windenergie, lokte dit heel wat projectontwikkelaars naar Vlaanderen die in de eerste plaats uit zijn op gemakkelijk geldgewin. Gecombineerd met de schaarste aan geschikte zones, heeft dit tot een rush op de gronden in het buitengebied geleid.

De concurrentie op het terrein leidt vaak tot zeer hoge bedragen voor de rechten van opstal. De toewijzing van een windturbine aan een bepaald perceel komt daardoor voor de betrokken eigenaar neer op een *win for life*, terwijl de naastliggende grondeigenaars hiernaast grijpen en de lokale gemeenschap in de kou blijft staan. Deze ongelijke verdeling van de inkomsten van de exploitatie van een natuurlijke rijkdom wordt als onrechtvaardig aanvoeld. Op basis van welke criteria geeft men iemand het recht om op een perceel van minder dan één hectare het windpotentieel te exploiteren dat zich uitstrekt over een veel ruimer gebied?

De huidige situatie komt neer op het principe 'eerst komt, eerst maalt', zelfs als de ruimtelijke invulling van de projectzone niet optimaal is, bijvoorbeeld omdat een andere partij contracten heeft op tussenliggende percelen. Bovendien staat deze situatie overleg en sensibilisering in de weg, wat wezenlijk is om draagvlak te creëren voor windprojecten.

Deze strijd om de gronden, gevoed door de sterk ongelijke verdeling van de inkomsten uit de windexploitatie, komt het draagvlak voor windenergie niet ten goede. Maatschappelijk wordt niet de beste oplossing gehaald. Mensen worden tegen elkaar opgezet, terwijl windenergie eigenlijk een mooi project van duurzame ontwikkeling voor de hele omgeving zou moeten zijn. De markt faalt. De overheid moet bijsturen.

Uit meerdere enquêtes blijkt dat het algemeen draagvlak voor windenergie groot is in Vlaanderen. Toch stoten heel wat windprojecten tijdens de vergunningsaanvraag op weerstand van omwonenden. Dit heeft te maken met (1) de ongelijke verdeling van lusten en lasten van een project; (2) het gebrek aan planmatig overleg zodat de bevolking het gevoel krijgt dat boven hun hoofden wordt beslist en gemeentebesturen zich voorbijgelopen voelen; en (3) een weinig coherent overheidsbeleid waarbij verschillende sectorale visies nauwelijks op elkaar worden afgestemd en er tegenstrijdig over het project gecommuniceerd wordt. Gezien de uitdagingen voor het klimaat- en energiebeleid, is draagvlakvorming voor windprojecten dus een belangrijke opdracht geworden waaraan overheden, organisaties uit het middenveld, burgers en projectontwikkelaars gezamenlijk moeten werken. Daarom pleit REScoop.be we voor een planmatige toewijzing van zones die geschikt

bevonden worden voor windenergie, waarbij er naast de bouwkundige en milieutechnische aspecten ook sociaaleconomische randvoorwaarden gelden. Op die manier moet er met wind meer 'maatschappelijke meerwaarde' gecreëerd worden zodat ook de aanvaardbaarheid van windenergie vergroot.

De toewijzingsprocedure moet dus paal en perk stellen aan de praktijken die gepaard gaan met de beschreven *windrush*. Daarvoor zou de Vlaamse overheid het '**windrecht**' moeten invoeren, als bijkomende voorwaarde om windenergie te mogen exploiteren in een bepaalde zone. Alleen de vergunningsaanvragen die beschikken over een windrecht zouden dan nog in aanmerking komen. De zogenaamde 'zakelijke rechten' op het grondgebruik worden dan zonder voorwerp. De zakelijke rechten houden immers slechts opties in, intentieverklaringen tussen projectontwikkelaars en grondeigenaars die enkel uitgeoefend kunnen worden onder de opschortende voorwaarde dat er een bouw- en milieuvergunning verkregen wordt.

De planmatige aanbieding van zones die in aanmerking komen voor windenergie moet de administraties ertoe aan te zetten het defensieve hokjesdenken te overstijgen. Indien er voorafgaand aan de vergunningverlening al afwegingen gemaakt zijn en er ook ruimte gecreëerd wordt voor communicatie en effectieve betrokkenheid van de bevolking, dan zal de invoering van het windrecht resulteren in een snellere vergunningsprocedure. Het windrecht zal er bovendien voor zorgen dat de beschikbare ruimte optimaler wordt ingevuld, zowel op energetisch vlak als qua impact op de omgeving.

De planmatige aanpak is ook nodig om werk te maken van nieuwe energielandschappen. Deze zouden ook gesitueerd kunnen worden in het buitengebied, in zones die momenteel niet voldoen aan het Vlaamse bundelingsprincipe. In een dergelijk proces kan er voldoende aandacht gaan naar mitigerende maatregelen, zoals het aanplanten van bomenrijen of de onteigening van zonevreemde woningen die te veel hinder zouden ondervinden van de windturbines. Ook de netbeheerders zijn gebaat bij een planmatige aanpak. Ze kunnen hun investeringsplannen daar dan tijdig aan aanpassen en tegen lagere kosten.

De invoering van het windrecht moet gebruikt worden om sociaaleconomische randvoorwaarden op te leggen, waaronder het openstellen van een aanzienlijk deel van het windproject voor rechtstreekse participatie van burgers. Windenergie is immers gemeengoed. Het is dus niet wenselijk dat de exploitatie van deze natuurlijke rijkdom nog verder geprivatiseerd wordt in het voordeel van een beperkte groep personen. In het ideale geval wordt aan zoveel mogelijk mensen de mogelijkheid gegeven om mee te investeren in een energievoorziening waarvan ze zelf ook de stroom kunnen afnemen en waarover ze democratische controle kunnen uitoefenen. Windprojecten moeten dus gebruikt worden om te werken aan gemeenschapsopbouw.

Voor de toekenning van het windrecht moeten geschikte zones gefaseerd aangeboden worden, nadat een onderzoek over de milieueffecten op het planniveau afgerond werd met de bijhorende processen van informatie en communicatie. De gefaseerde toewijzing moet gelijke tred houden met het voorziene groeipad voor windenergie.

Sommigen stellen dat de invoering het windrecht niet in botsing zou mogen komen met een aantal fundamentele rechten zoals de contractvrijheid van de grondeigenaar en/of het rechtszekerheidsbeginsel in hoofde van de projectontwikkelaar. Men zou immers kunnen stellen dat deze regeling retroactief ingrijpt op een al opgestarte projectontwikkeling voor windenergie. Daartegenover staat dat geen enkel fundamenteel recht absoluut is en dat de overheid weldegelijk beperkingen kan opleggen, onder de voorwaarde dat de inbreuk gemotiveerd wordt als voldoende zwaarwegend ter bescherming van een ander fundamenteel recht, zoals bijvoorbeeld het recht op een gezond leefmilieu of het verzekeren van de energie-bevoorradingzekerheid of meer in het algemeen het bewerkstelligen van duurzame ontwikkeling.

Vanuit maatschappelijk oogpunt lijkt het in ieder geval niet gepast om zowel de contractvrijheid als het rechtszekerheidsbeginsel zo ruim te interpreteren, dat de speculatieve verwerving van opties op grondgebruik, tegen prijzen die vanuit maatschappelijk oogpunt niet aanvaardbaar zijn, in bescherming genomen wordt. Zeker niet omdat er daardoor een quasi-monopoliepositie op het gebruik van de wind in een bepaald gebied ontstaat. Er lijkt dus voldoende rechtsbasis te zijn om desnoods via onteigening, de nodige percelen (niet meer dan de bouwput en kraanplaats, ongeveer 1/5 van een hectare) ter beschikking te stellen voor de ontwikkeling van windenergie.

Volgens een liberale interpretatie van eigendomsrechten moet bij de toewijzing van een exclusief exploitatierecht voor wind in een bepaalde zone er ook een billijke vergoeding worden toegekend aan de ontwikkelaars die in de zone al opstalovereenkomsten hebben afgesloten. Deze 'zakelijke rechten' zouden immers een 'patrimoniale waarde' hebben en via de toekenning van het windrecht zouden deze rechten dan *de facto* 'onteigend' worden. Volgens sommigen zou voor deze 'onteigening' een hoge schadevergoeding betaald moeten worden. Deze redenering lijkt ons ver gezocht en ingegeven vanuit een sterke nadruk op het privaat eigenbelang, vermits (1) het uiteindelijk maar om opties gaat voor het afsluiten van overeenkomsten, die slechts bekrachtigd kunnen worden bij notariële akte indien het project over de nodige vergunningen beschikt, (2) het stedenbouwkundig en milieutechnisch onmogelijk is om alle aangegane opties in een bepaalde zone te verzilveren en (3) op die manier het speculatief gedrag beloond zou worden dat juist de ontwikkeling van windenergie ten voordele van het algemeen belang ondermijnt.

De invoering van een windrecht is juridisch haalbaar en ook maatschappelijk wenselijk. We suggereren echter om de projectontwikkelaars die actief zijn binnen de aangeduide zones toch nog te betrekken bij de toekenning van het windrecht en daarvoor een billijke verdeelsleutel uit te werken. Daarbij moet de helft van de windoogst voorbehouden worden voor de directe participatie van de burgers, indien er daarvoor voldoende interesse bestaat. Bovendien dient het windrecht gebruikt te worden om de afgesproken opstalvergoedingen in agrarisch gebied te herwaarderen tot de billijke vergoeding van 5.000 €/jaar. Dan kunnen er meteen heel wat middelen vrijgemaakt worden ten voordele van een omgevingsfonds voor lokale ontwikkeling.

➤ Het concurrentiemodel dat aan de basis ligt van de windrush leidt tot een meervoudige vorm van marktfalen, waardoor windenergie niet wordt ontwikkeld aan de laagste maatschappelijke kosten. De overheid moet daarom de toegang tot het gebruik van dit schaarse goed regelen in het algemeen belang. Daarvoor is een winddecreet nodig. Een winddecreet moet het volgende inhouden:

- de exploitatie van windenergie valt onder de noemer 'projecten van algemeen belang'; want windenergie is nodig voor het halen van doelstellingen van het klimaatbeleid, het milieubeleid, het energiebeleid en het beleid betreffende duurzame ontwikkeling;
- het winddecreet legt Vlaamse doelstellingen op voor de productie van windenergie op het Vlaamse grondgebied, of legt de procedure vast voor het bepalen van de tussentijdse doelstellingen in overeenstemming met de actieplannen voor hernieuwbare energie die bij de Europese commissie worden ingediend. De Vlaamse doelstellingen worden verder verdeeld in provinciale doelstellingen;
- de provincies stellen een windplan op dat voldoet aan de provinciale doelstellingen. Ze maken gebruik van de mogelijkheid om energielandschappen te ontwikkelen in het open landbouwgebied. Dit gebeurt in overleg met het maatschappelijk middenveld;
- de interdepartementale windwerkgroep krijgt een begeleidende en ondersteunende rol bij het opstellen van de provinciale windplannen;
- windenergie wordt expliciet omschreven als gemeengoed. Wie windenergie in een bepaalde zone wil exploiteren, moet over een windrecht beschikken. Het windrecht komt overeen met een exclusief exploitatierecht voor windenergie binnen een geografisch afgebakende zone;
- de provincies bieden de zones voor de uitbating van windenergie gefaseerd aan na het doorlopen van een plan-MER procedure. De projectontwikkelaars die voor de goedkeuring van het decreet opties voor opstalrechten verzameld hebben in de aangeduide zones, worden betrokken bij de toekenning van het windrecht, op voorwaarde dat ze een samenwerkingsovereenkomst onderschrijven waarin de billijke verdeling van de windoogst wordt vastgelegd. De helft van de windenergie wordt opengestelde voor rechtstreekse participatie van de bevolking. De toetsing van dit participatieve luik gebeurt aan de hand van de zeven ICA principes van coöperatief ondernemen. Tevens wordt aan de betrokken grondeigenaars gevraagd om een nieuwe opstalovereenkomst te tekenen, tegen de billijke vergoeding van 5000 € per windturbine per jaar.
- het samenwerkingsverband dat voldoet aan de gestelde voorwaarden krijgt het windrecht van de betreffende zone, toegewezen. De projectontwikkelaar tekent in overleg met de betrokken gemeenten en de vergunninglenende overheden een plan van optimale inplanting uit. Dit vormt het onderwerp van een vergunningsaanvraag. Hierbij wordt duidelijk gemotiveerd waarom de gekozen opstelling de meest optimale is zowel energetisch, als qua impact op de omgeving;
- indien met een betrokken grondeigenaar geen overeenstemming bereikt wordt voor de herwaardering van het de opties van opstalrecht, moet de overheid overgaan tot onteigening van de bouw- en kraanplaats, waarna dit in concessie gegeven wordt aan de bouwheerexploitant;
- de overheid engageert zich tot de rol van facilitator voor de hele vergunningsprocedure. Doordat de vergunninglenende instantie in een vroeg stadium betrokken is bij de ontwikkeling van het project, zal de vergunningverlening een stuk vlotter moeten verlopen.